

Toni Royo, un activista al bastidor

Cap projecte de redreçament nacional al País Valencià no ha estat aliè a Toni Royo. Activista pel país, treballador incombustible, responsable de la delegació d'Acció Cultural a Castelló durant 42 anys, Royo es va jubilar l'octubre de 2019. Les seues vivències les aplega ara a 'Pel meu país', un volum que ajuda a explicar una part essencial de la nostra història.

Per Violeta Tena / @violetatena

Joan Fuster deia de l'activista Josep Lluís Bausset que era un home subterrani, d'aquells invisibles, que treballen pel país sense cap af de notorietat, un possibilitador quan calia, un desllorigador si era menester. Del castellanenc Antoni (Toni, per a la majoria) Royo es podria dir una cosa ben semblant perquè ell com cap altre ha estat al darrere de bona part dels projectes vinculats al redreçament del país, especialment a les comarques del nord del País Valencià. Ho ha estat com a responsable d'Acció Cultural del País Valencià a Castelló durant més de quatre dècades, però també, i sobretot, per la seua vocació de servei al país.

"Més que subterrani, potser jo diria que m'ha agradat estar en la segona línia, organitzant les coses, fent possibles els projectes". Un lampista nat. El 2016, en reconeixement a la seua trajectòria, la Fundació Huguet el va nomenar Valencià de l'Any. "Hi vaig passar molta vergonya, perquè a mi no m'agrada que m'aplaudisquen. No, no. A mi el que m'agrada és organitzar els actes perquè aplaudisquen un altre", explica Royo en una plaça ben cèntrica de Castelló entre glop i glop d'una aigua amb gas.

Ha arribat a la cita puntualíssim amb una camisa de ratlles blanques color bordeus una mica atrotinada, tot s'ha de dir. Tampoc no presenten molt bon aspecte els mocassins. Qui sap quants quilòmetres hauran fet, a l'Alguer o a la Catalunya del Nord, al Baix Vinalopó o al Segrià. Perquè poques persones com ell coneixen aquest país en tota la seua amplitud i plenitud. Aquest calcer desgastat bé podria parlar dels itineraris de Royo amunt i avall de la geografia. Ho diu Ali Brancal en el llibre sobre el qual hem vingut a parlar i que ella —amiga íntima, intimíssima, caldria concretar— ha prologat: que ella ha intentat "fer-li de *coach* estilístic i de decoradora d'interiors i exterior. I no m'ha fet cas mai de la seua vida". I és que aquest home de passos curts però petjada ferma té el cap en iniciatives de molta més volada.

És, el comentari de Brancal, una de les poques notes per a la frivolitat de *Pel meu país*, el llibre de memòries que Toni Royo acaba de publicar del bracet de l'editorial Onada. Un volum de 792 pàgines on aquest activista repassa la seua vida, un recorregut vital que, en tot cas, és l'excusa per recórrer la història contemporània del País Va-

UN HOME PEL PAÍS.

Toni Royo, amb les seues memòries a les mans, davant la casa on es van signar les Normes de Castelló.

lencià i de la seua relació amb Catalunya. Perquè, com escriu Brancal, Royo “ha viscut en primera persona episodis de la història dels Països Catalans, ha estat en el bastidor dels moments que han canviat o influït en el nostre món”.

Un rodamón arrelat a la terra

Perquè parlar de Toni Royo és parlar dels 25 d'Abril; dels autobusos de valencians i valencianes amb destinació a Barcelona cada 11 de Setembre; de l'evolució del PSAN (Partit Socialista d'Alliberament Nacional); de les conferències sobre història del País Valencià a casals i entitats de tota mena; de l'1 d'Octubre; dels aplecs de la Plana; de les emissions de TV3 al sud del Sénia, o de la Universitat Catalana d'Estiu a Prada. Perquè parlar de Toni Royo és, en definitiva, transitar pels espais i els moments que han estat decisius en la història recent dels Països Catalans. I també per les persones, perquè la caterva de noms que passen

per aquestes memòries és senzillament aclaparadora. Fins a 900 referències al llarg de les 792 pàgines. I com que entre la presentació de l'original i la publicació definitiva de les memòries (que estaven previstes presentar a l'abril) ha mediat una pandèmia, Royo encara ha tingut temps d'escriure una addenda que es pot consultar al web de l'editorial Onada de 482 pàgines.

Royo explica que la idea d'escriure aquest volum li va sorgir quan es va asabentar que l'historiador Joan B. Culla publicava les seues memòries. “Estava a les portes de la jubilació, després de 42 anys treballant com a delegat d'Acció a Castelló i vaig considerar que seria una aportació oportuna. Perquè, com a historiador, he lamentat en moltes ocasions que gent notable del moviment catalanista no haja deixat per escrit les seues vivències. Són coneixements i vivències valuoses per a les següents generacions”, explica. El volum és signat per Royo

i el seu *alter ego* literari, Jordi Querol, el pseudònim amb què ha vist la llum tota la seua producció literària anterior; això és una dotzena de títols d'entre els quals destaquen les novel·les *Quan bufa el Ponent* i *Abans moros que catalans*, amb què ell i Moisès Mercé (pseudònim de Rubén Montañés) van quedar finalistes del Premi Andròmina. En *Pel meu país* (el títol sintetitza la vocació pública del protagonista) s'intercalen les històries més íntimes amb episodis històrics amb què molts lectors s'hi sentiran identificats. Hi ha, en una primera part, la genealogia familiar; les passejades pel parc Ribalta, la primera intervenció pública en català a una ràdio local; l'ingrés al Col·legi Universitari de Castelló, el trasllat, un poc traumàtic a l'inici, cap a València.

Dels aplecs al PSAN

I van sumant-se episodis que, a poc a poc, com les gotes d'una pluja fina, van →

→ amarant-los d'una incipient consciència nacional. No perdem de vista que són aquells els anys 60 i principis dels 70 (Royo és nascut el 8 d'octubre de 1954, “justet el dia d'abans del 9 d'Octubre, perquè hi poguera anar”, fa broma), en una ciutat, Castelló, que comença a desempallegar-se del seu tarannà marcadament agrícola i tradicionalista, però on també comencen a empeltar noves iniciatives. Són anys de “construcció d'una consciència nacional. A principis dels 70, jo ja pensava en termes de Països Catalans”. L'Aplec de la Plana, el 1973, és una d'aquelles iniciatives on començaven a visibilitzar-se els anhels d'aquella generació. Fou aquella convocatòria “un salt endavant”, escriu Royo, qui aleshores comptava amb 19 anys, i va participar activament en les tres primeres edicions, fins que a la quarta hagué de marxar a fer la mili, un autèntic exili que, no obstant, el refermà en les seues conviccions nacionals. “Els aplecs eren això, una infusió de força, l'estímul en veure que n'èrem molts (...). I pensàvem que tot podia ser possible, més enllà del fet que sapiguérem exactament què significava eixe ‘tot’”.

El trasllat a València, per acabar els estudis universitaris, determinà la seua trajectòria, per bé que Royo sempre va anar a cavall entre la Plana i l'Horta de València. Allí, enmig de l'efervescència universitària que albira un final d'etapa, junt a altres col·legues funda l'Associació Cultural Valenciano-Universitària, a través de la qual s'organitzen recitals de Vicent Andrés Estellés i actuacions d'Ovidi Montllor. Són també els anys per devorar els textos de Joan Fuster, de l'admiració pel pensador de Sueca, aquell a qui ell mai no va saber si dir de “tu” o de “vostè”; els anys de col·laboració a Vila-real amb l'espai radiofònic de Radio Popular “Nosaltres, els valencians”, comandat per l'imprescindible Vicent Pitarch.

És també el període en què Royo pren plena consciència que “el meu país era una mena de pernil amb unes olives a la dreta, que anava de Salses a Guardamar, i de Fraga a Maó; i que eixa mena de país pernil tenia dret a la llibertat i, en una paraula, a la independència”. De l'activisme universitari, dels pamflets i les assemblees, i amb unes coordenades nacionals cada volta més clarificades, Royo fa el pas al PSAN, on milita durant més d'una dècada per després evolucionar cap a altres opcions polítiques.

És també per aquests temps que la vida de Toni pren el camí que determinarà la seua trajectòria, en conèixer l'editor i activista Eliseu Climent, aquella “mena de *dictator*” —sisplau, en llatí!— de l'antiga Roma, al qual se li atorgava el poder absolut en una situació de greu perill i urgència per a la ciutat. “El País Valencià seria molt diferent sense ell i molt pitjor”, reflexiona. Climent no tardà a proposar-li que es fera càrrec de la delegació castellonenca del Secretariat de l'En-

senyament de l'Idioma, una entitat nascuda l'any 1971 amb la intenció de promoure la llengua, el germen del que després acabaria sent Acció Cultural, plataforma des de la qual Royo ha estat darrere de mil i un projectes: els Correllengua, el Casal Jaume I... “La meua obligació era que de Vinaròs a Almenara la flama estiguera viva”, explica. El 1982, Royo s'entestà a celebrar el 25 d'Abril a Castelló de la Plana. La data bé s'ho mereixia: es complia mig segle de la signatura de les Normes de Castelló. Fou una aposta arriscada, però reeixida. Una fotografia de la plaça de bous de la capital de la Plana de gom a gom d'aquell 1982 és, de fet, la imatge de portada de *Pel meu país*. Entre tots aquells rostres, a la tribuna, es poden distingir Vicent Andrés Estellés i Joan Fuster. També hi eren alguns dels qui aquell 1932 signaren aquelles normes que, d'alguna forma, consolidaven la unitat de la llengua.

Castelló, la terra estimada

A *Pel meu país*, la ciutat de Castelló té un especial protagonisme. Royo és una persona conegudíssima a la ciutat, admirat pels seus coneixements històrics (“Jo soc de la generació a la qual quan li pregunten: ‘Abans de la Viquipèdia què fèieu?’ I contestem: ‘Li preguntàvem a Toni Royo’”, confessava Enric Nomdedéu en el parlament previ a l'entrega del premi Valencià de l'Any), indispensable en qualsevol convocatòria social i nacional. Hi ha pocs detalls de la història de la ciutat que se li escapen. Perquè Toni també és un activista per la seua ciutat i no ha perdut l'ocasió, sempre que ha pogut, de fer costat a les opcions polítiques situades en les seues coordenades nacionals. D'una manera discreta, això sí, en un segon pla.

“Castelló no són només les circumstàncies; és la nostra aportació al marc nacional. Jo soc un ciutadà dels Països Catalans, del País Valencià i de Castelló. Castelló i les comarques del nord han tingut un paper de cruïlla entre València i Barcelona, com una mena de pont”, assegura Toni, que es va jubilar el passat 8 d'octubre després de 42 anys de dedicació a ACPV. “En realitat, m'ho he deixat des del punt de vista estrictament laboral, però continuo en la lluita i en la batalla, per patriotisme”, assevera.

La nova etapa, la de jubilat, l'afrenta amb optimisme, des del realisme d'algú que les ha vistes de tots els colors, que s'ha bregat en mil i una batalles. “El nacionalisme valencià ha madurat. Abans només parlava de llengua i d'Almansa; i ara parla d'economia i infraestructures. Si als anys 80 ens hagueren dit que més d'un 10% de la població votaria opcions nacionalistes, no ens ho hauríem cregut. Estic convençut que el nacionalisme valencià no ha tocat sostre, que continuarà avançant”. Això sí, avança com les tortugues, que tant admira Royo, a poc a poc, però tossudament. ●